REDE JAN-WILLEM BERTENS D66 CONGRES ZWOLLE, 5 NOVEMBER 1994

Democraten,

We hebben een goed jaar achter de rug. Het is een zwaar jaar geweest met drie verkiezingen achter elkaar, waarin veel van de partij -de organisatie en de leden- werd gevraagd. Maar het is het waard geweest. De resultaten hebben de geleverde inspanningen goed weerspiegeld, en dat is bevredigend.

Een gevaarlijk woord, "bevredigend". Het kan al te gemakkelijk verleiden tot tevreden achterover leunen, op lauweren rusten, gezapigheid. Vanzelfsprekend bedoel ik dat geenszins. De resultaten die de partij het afgelopen jaar heeft behaald, verplichten ons tot het waarmaken van de verwachtingen die de kiezers van D66 hebben en het niet beschamen van het in ons gestelde vertrouwen. Ik ken mijn plaats, en ik zal mij dus verder beperken tot de rol die D66 in Europa, waar ook Den Haag in ligt, te spelen heeft.

We beginnen daarmee niet met een blanco lei. De afgelopen vijf jaar is de basis gelegd, waarop we nu kunnen verder bouwen.
D66 staat in Europa weer op de kaart, en het verkiezingsresultaat is daar de weerslag van. D66 zal de komende jaren in staat zijn, mits we het goed aanpakken, om een rol van betekenis te spelen op het Europese politieke toneel. Zoals bekend was ik -op persoonlijke titel- de afgelopen vijf jaar lid van de liberale en democratische fractie in het Europees Parlement. De ervaring die daarmee in de praktijk is opgedaan laat een positief beeld zien.

We hebben door het lidmaatschap van deze fractie op verschillende terreinen een grotere rol in het Parlement kunnen spelen dan ooit als eenling mogelijk zou zijn geweest, en op sommige terreinen ook een grotere rol dan mogelijk zou zijn geweest als lid van een andere fractie dan de LDR. Ik denk daarbij onder meer aan het fractiewoordvoerderschap voor buitenlandse zaken, en de leidende rol die wij hebben kunnen spelen in het voortdurende debat over het Europese optreden in het voormalige Joegoslavië.

Naast het woordvoerderschap voor buitenlandse zaken, heb ik de afgelopen jaren actief

kunnen zijn op het gebied van de mensenrechten, als coördinator en onderhandelaar namens de LDR- fractie over de actuele resoluties van het Parlement, en meer nog in mijn functie van voorzitter van de voor mensenrechten bevoegde commissie van het Parlement. Eén van de initiatieven op dit terrein waar de LDR-fractie met enige trots op kan terugzien, is de voordracht van de Burmese strijdster voor de mensenrechten Aung San Suu Kye voor de Sacharov-prijs van het Europees Parlement. In dit geval deed goed voorbeeld goed volgen, want zij ontving enkele maanden later ook de Nobelprijs voor de vrede.
Hoogtepunt was mijn rapport namens de commissie buitenlandse zaken van het Parlement over het recht van humanitaire interventie. Eén van de centrale vragen in dat rapport is wat pre- cies de regels van de internationale rechtsorde zijn waar het gaat om het ingrijpen in andere landen.

De gebeurtenissen in Irak en Somalia, de zich voortslepende tragedie in het voormalige Joegoslavië, en de etnische conflicten in Rwanda hebben het begrip "humanitaire interventie" in het brandpunt gebracht en gehouden. Het op ad-hoc basis reageren op de ene noodsituatie na de andere voldoet niet langer. In mijn rapport heb ik daarom gepleit voor het "recht van humanitaire interventie", dat zou moeten worden ingeroepen in gevallen van grove of systematische schendingen van de mensenrechten en heb ik een aantal heldere en specifieke richtlijnen geformuleerd, waarin zo nauwkeurig mogelijk wordt aangegeven onder welke omstandigheden humanitaire interventie is toegestaan. In de zitting van het Europees Parlement van april van dit jaar is dit rapport aangenomen.

Naar aanleiding van de gebeurtenissen in Rwanda heeft de vice- voorzitter van de Europese Commissie, Manuel Marin, onlangs gesteld dat de Europese Unie zich bij de herziening van de verdragen in 1996 moet voorzien van de middelen om conflicten te voorkomen en te beheersen, en zonodig om daarin te interveniëren. Ik denk dat hij daarin gelijk heeft. Het VN-apparaat is vooralsnog -zoveel moeten we helaas erkennen- niet geëquipeerd om in alle omstandigheden tijdig en effectief te reageren.

Aanvaarding van het voorstel dat Hans van Mierlo heeft gedaan in zijn rede tot de Algemene Vergadering van de VN over de oprichting van een permanente VN-strijdmacht ter beschikking van de Veiligheidsraad zou aan deze onmacht van de VN een einde kunnen

maken. Ik steun, dat voorstel dan ook van harte. Zolang zo'n strijdmacht er echter niet is, moet het, in noodsituaties, mogelijk zijn om op te treden ook zonder *voorafgaand* mandaat van de VN, mits aan een aantal strenge criteria wordt voldaan.

Tot zover, partijgenoten, de terugblik op de afgelopen vijf jaar. Duidelijk is dat, om enige invloed in het Europees Parlement te hebben, het lidmaatschap van een fractie van tenminste middelgrote omvang (zo'n veertig of meer leden) onontbeerlijk is om zo effectief mogelijk onze opvattingen tot gelding te brengen. Zonder de steun van de fractie zou ik bijvoorbeeld nooit zo'n rapport als over het recht van humanitaire interventie hebben kunnen maken.

Maar de vraag van de fractievorming is niet alleen een kwestie van aantallen. Het kan evenmin los worden gezien van de poli- tiek-inhoudelijke aspecten, want het gaat er uiteindelijk om hoe de *D66-standpunten* het best tot hun recht kunnen komen.
Dat stelt eisen aan de politieke samenstelling van de fractie waar de D66 Europarlementariërs deel van uitmaken, naast de omvang en diversiteit van de fractie.

De weken volgend op de Europese verkiezingen waren daarom voor de nieuwgekozen D56 "Euro's" en mijzelf behoorlijk (in-)spannend en stonden in het teken van intensieve onderhandelingen over de mogelijkheden tot de vorming van een onafhankelijke nieuwe fractie van met D66 (geest-)verwante partijen, en over de toekomstige samenstelling van de ELDR-fractie, waarvan een voortgezette deelname van D66 mede afhankelijk zou zijn.

Toen de vraag van de uitbreiding van de fractie met Gaullisten aan de orde was, aangekaart door de toenmalige voorzitter van de liberale en democratische fractie, de Fransman Yves Galland, hebben wij ons van het begin af aan met grote kracht verzet tegen deelname van deze groepering in de ELDR-fractie. Onze voornaamste bondgenoten daarbij waren de nieuw-gekozen Europarlementariërs van de Britse Liberal Democrats en het Deense Radikale Venstre, en de Italiaanse republikein La Malfa. De Gaullisten staan politiek duidelijk rechts van het midden, en gaan in hun denken over Europa in tegenstelling tot D66 heel sterk uit van de natie-staat. Prominente leiders van deze groepering vormden de voorhoede van het verzet tegen "Maastricht" in Frankrijk. Daarmee konden wij niet in één fractie in het Europees Parlement zitting nemen. Met de Gaullisten erbij, zou D66 daarom niet kunnen toetreden tot de ELDR-fractie.

Tegelijk bleven wij in het onderhandelingsproces na de verkiezingen actief op het andere front, namelijk dat van de vorming van een onafhankelijk fractie van geestverwanten. Onze voor— naamste beoogde partners in zo'n fractie waren onze oude vrienden van de Franse Mouvement des Radicaux de Gauche, de MRG. Zij namen aan de Europese verkiezingen deel op een gezamenlijke lijst met de naam Energie Radical samen met ex-leden van de beweging Géneration Ecologie, waarmee D66 eveneens positieve contacten onderhield, en met onafhankelijke socialisten. In het Europees Parlement hebben de dertien gekozenen van deze lijst een fractie gevormd als Alliance Radicale Européenne, samen met de Vlaamse Volksunie (1 lid), de Italiaanse Partido Radicale (2 leden), de Scottish Nationalists (2 leden), en een Spaans lid van de Canarische eilanden.

Maar een belangrijk probleem bij de onderhandelingen was de aanwezigheid van lijsttrekker Bernard Tapie. Dit was aanleiding om ons toch niet geheel op ons gemak te voelen. Mede om die reden ook bleek het buitengewoon moeilijk om naast D66 en Energie Radical nog andere aan D66 verwante partijen te winnen voor deelname aan een nieuwe fractie. Liberal Democrats en Radikale Venstre, hoewel onze bondgenoten in ons verzet tegen de Gaullisten, hadden evenals de Italiaan La Malfa toch grote aarzelingen om met ons de overstap te maken naar een nieuwe fractie met de groep van Tapie. Het feit dat alle drie partijen lid zijn van de ELDR-partij -de Liberal Democrats zelfs vanaf de oprichting- heeft daar ongetwijfeld ook een grote rol bij gespeeld. Op zichzelf zou aansluiting bij deze fractie een reëel alternatief zijn geweest, zij het dat ook wij de nodige moeite hadden met Tapie. Daar kwam bij dat deze Europese fractie aanzienlijk kleiner is dan de ELDR-fractie.

Hoe dan ook, de afloop is inmiddels bekend. Het is er niet van gekomen. Niet van een nieuwe onafhankelijke fractie, helaas, maar ook niet van deelname van de Gaullisten aan de ELDR, gelukkig. Alles afwegende hebben de Europarlementariërs van D66 daarom uiteindelijk gekozen voor het lidmaatschap van de ELDR-fractie in het Europees Parlement. Nadat dit besluit gevallen was, bereikte de fractie ook nog het verzoek van de gekozen leden van de Italiaanse Lega Nord om ook tot de ELDR- fractie te mogen toetreden. Wij waren daar niet voor, maar op voorspraak van onze vriend La Malfa, die er op wees dat de Lega in Italië in feite de enige "oppositie" (zij het binnen de regering) tegen Berlusconi vormt, is de ELDR-fractie akkoord gegaan met de toelating van deze Italianen. Wij hebben ons samen met

de LibDems en enkele VVD-ers op dit punt onthouden. Al met al heeft dit geleid tot een ELDR-fractie van 43 leden, een omvang die aan onze vooraf gestelde criteria voldoet, en waarmee de ELDR-fractie de derde grootste fractie in het Europees Parlement blijft.

Inmiddels heeft de bereikte uitkomst van de fractievorming ons ook al voordelen gebracht. We leveren de fractiewoordvoerders voor de begroting, voor buitenlandse zaken en voor sociale zaken. Johanna Boogerd heeft zelfs al haar eerste rapport - over het Europese actieprogramma inzake de beroepsopleiding,
Leonardo da Vinci- met succes door het Parlement gekregen.
Door de middenpositie die zij namens de ELDR-fractie innam, sneuvelden vele amendementen van socialisten en christen- democraten, en kon de lijn-Boogerd worden doorgezet.

Laurens-Jan Brinkhorst heeft met een aantal begrotingsamende- menten namens de fractie initiatieven genomen om de openheid en doorzichtigheid van het justitie en binnenlandse zakenbeleid te vergroten, de informatie aan het Parlement hierover te verbeteren, en vat te krijgen op de Europese politie-samen- werking door deze rechtstreeks uit de Europese begroting te financieren. Deze amendementen zijn inmiddels met grote meerderheid door het Parlement aangenomen.

Doeke Eisma heeft binnen de commissie milieu het rapport over de kwaliteit van het zwemwater toegewezen gekregen. Binnen de milieucommissie is overigens sprake van een zeer prettige samenwerking met de overige ELDR-mensen, waaronder mevrouw Lone Dybkjaer, oud-minister van Milieu in Denemarken. Op het gebied van milieu kunnen wij ons goed vinden in de ELDR-lijn.

Een belangrijk probleem in de ELDR is dat de vertegenwoordiging van de grotere lidstaten te wensen over laat. Groot- Brittannië, Italië, Frankrijk en Duitsland zijn maar beperkt of zelfs helemaal niet in de fractie aanwezig. Dat geeft aanleiding tot vragen over de toekomst van een progressief- liberale politiek in Europa en over de beste manier om hierover contact te onderhouden met de relevante partijen in deze landen-

Nu Zijn deze landen stuk voor stuk zeer verschillend, en eigenlijk niet met elkaar te vergelijken. Vastgesteld moet worden dat de politieke stroming die in het Europees Parlement door de ELDR wordt vertegenwoordigd, in het noorden van Europa aanzienlijk sterker is dan in het Latijnse zuiden. Toch kan ook dat zuiden niet over één kam worden geschoren.

Wij zullen daar de komende jaren veel aandacht aan moeten besteden. Een ELDR zonder vertegenwoordiging van de grote landen in Europa is moeilijk denkbaar. Met name de positie van de FDP baart ons grote zorgen.

In Groot-Brittannië zijn de Liberal Democrats er voor de eerste keer sinds de rechtstreekse verkiezing van het EP in geslaagd een tweetal zetels te veroveren, ondanks het voor hun zeer ongunstige Britse kiesstelsel. Zouden de Britten een vergelijkbaar kiesstelsel hebben als dat in de andere lidstaten van de Europese Unie, dan zouden de LibDems zo'n twintig zetels in het EP hebben kunnen behalen. Met de links-liberale politieke stroming in Groot-Brittannië gaat het dus bepaald niet slecht.

Italië is een geval apart. Zolang het politieke stelsel daar nog niet is bekomen van de schok die de stroom schandalen heeft veroorzaakt en nog steeds veroorzaakt, zal het partijpolitieke landschap daar fluïde en dus onzeker blijven. Met welke groepering D66 zich het meest verwant zal voelen, valt daarom op dit moment onmogelijk te zeggen. Forza Italia in elk geval niet. Als die partij ooit bij de fractie zou willen komen, en er zijn signalen in die richting, dan zeg ik u hier luid en duidelijk: dan zijn wij weg.

In Frankrijk wordt de politiek voorlopig bepaald door coalities van personen rond presidentskandidaten, dwars door traditionele partijen heen. Dit heeft ertoe geleid dat alle politiek, ook de Europese, alleen nog in functie van de presidentsverkiezingen van volgend voorjaar wordt bedreven. Hoe het politieke landschap er daar na die presidentsverkiezingen zal uitzien, valt op dit moment evenmin met meer zekerheid dan het koffiedik te vóórspellen.

In Duitsland kampt de FDP met grote problemen. Ik zie drie oorzaken voor het verlies van de FDP, die stuk voor stuk lessen inhouden voor andere partijen, ook voor D66.
^ De FDP was een "Bonner" partij geworden die het contact met de burger en met wat zich in

de maatschappij werkelijk af- speelt had verloren. Dat is een algemeen probleem, dat meer partijen bedreigt. De les voor D66, nu regeringspartij, is duidelijk.

— De FDP had zijn ziel verkocht aan Kohl. Waar de Duitse liberalen vroeger op basis van inhoud en programma het evenwicht in stand hielden tussen "zwart" (CDü/CSU) en "rood" (SPD) in de Duitse politiek, en in beginsel steeds de optie van twee verschillende coalities openhielden, was een stem voor Kinkel nu een stem voor Kohl. Voor veel kiezers was het daarom niet duidelijk waarom ze dan niet gelijk op Kohl zouden stemmen, aangezien de eigen identiteit van de FDP de laatste tijd, mild gezegd, minder duidelijk was geworden. Ook hier is de les duidelijk. Het is zaak -zaak van overleven- om juist in een coalitie met andere partijen de eigen identiteit te behouden en herkenbaar naar buiten te brengen.

- De FDP was verknocht geraakt aan de macht, op een manier die vergelijkbaar is met het CDA in Nederland. Niet voor niets heeft D66 er steeds op gewezen dat het goed voor het CDA zou zijn om eens een periode in de oppositie door te brengen.

Het probleem van de FDP in Duitsland is dus eerder een specifiek partij-probleem, en niet zozeer een crisis van het liberale gedachtengoed.

Eén en ander neemt niet weg dat in de FDP uitstekende mensen zitten waar D65 goed zaken mee kan doen. Wanneer we het hebben over de toekomst van de progressief-liberale stroming in Europa, dan is het *sowieso* vrijwel ondenkbaar dat daarin geen sprake zou zijn van Duitse deelname.

Wat betekent dit allemaal voor de opstelling van D66 in het Europese partijen-spectrum? Het Verdrag van Maastricht spreekt over de noodzaak om tot Europese partijvorming te komen. Wij

zijn tot de conclusie gekomen dat toetreding tot de ELDR- partij vanuit ons gezichtspunt de beste kansen biedt voor het opbouwen en versterken van een links-liberale, radicaal—democratische stroming in Europa. Daarmee is niet gezegd dat alle partijen in de ELDR op die golflengte zitten. Dat is zeker niet het geval: conservatief-liberale en conservatieve partijen

zijn ook lid. D66 vormt echter met partijen als de LibDems, het Radikale Venstre, de Republikein La Malfa en enkele andere, soms individuele, personen in de fractie een herkenbaar progressief element. Lidmaatschap van de partij versterkt dat kader.

Vanzelfsprekend zijn wij daarmee niet aan het eind van de ontwikkeling. Wij streven ernaar ook de banden met geestverwante partijen buiten de ELDR nauwer aan te halen, inclusief partijen als de MRG die nu in de fractie van de Alliance Radicale Européenne of van de Groenen zitten. Na de uitbreiding met Oostenrijk en de Noordse landen komt bovendien een verdere versterking van de ELDR met geestverwante partijen in zicht. Verbreding van de ÈLDR met dit soort groeperingen zou ten zeerste gewenst zijn om het vernieuwende karakter van onze politiek in Europa te onderstrepen.

Lidmaatschap van de partij zal onze positie in de fractie volwaardig, en dus sterker maken. Het maakt bovendien duidelijk dat D66 ook in Europa bereid is een *commitment* aan te gaan, als dat de verwezenlijking van onze denkbeelden ten goede komt. Wij ondersteunen daarom het voorstel van het HB om

de invloed van D66 in de ELDR ten volle te doen gelden door het volwaardig lidmaatschap van de partij van de ELDR.

Dat de grote lidstaten op dit moment zwak vertegenwoordigd zijn in de ELDR-fractie in het Europees Parlement is, lijkt mij, reden te meer om de contacten met de relevante partijen in die landen via de ELDR—partij te onderhouden en te verstevigen, met name waar het gaat om de Britse Liberal Democrats en de FDP in Duitsland. Vanuit de ELDR kan D66 dan verder werken aan de opbouw -misschien hier en daar ook wel de wederopbouw- van een progressief-liberale politiek in de Europese Unie, naast de superblokken van socialisten aan de ene kant en conservatieven/christen-democraten aan de andere kant.

Want er valt genoeg te doen voor D66 in het Europees Parlement de komende vijf jaar. Voor wat betreft de inhoudelijke aspecten van wat D66 in deze zittingsperiode te doen staat roep ik

de prioriteiten in herinnering die wij ons vóór de verkiezingen hebben gesteld, te weten: werkgelegenheid, het migratie- vraagstuk, het opheffen van het democratisch tekort in de Unie en als een rode draad door het hele beleid heen, vanzelfsprekend, de duurzame ontwikkeling.

Werkgelegenheid: coördinatie op Europees niveau moet ervoor zorgen dat de verschillende nationale maatregelen elkaar niet teniet doen, maar zo mogelijk versterken, en de ontwikkeling van de Economische en Monetaire ünie moet met kracht worden voortgezet. Het economisch beleid moet oog hebben voor de

toekomst van onze kinderen, met een infrastructuur die zo min mogelijk milieu-belastend is. Als we dat goed willen doen, dan kost dat geld. Duurzame ontwikkeling betekent in de praktijk bijna altijd: durven kiezen voor de duurdere oplossing, waarvan men in de volgende eeuw zal zeggen: "dat hebben ze toen goed aangepakt".

De kwestie van de migratie: kan in een Europa zonder binnengrenzen alleen door een gezamenlijk beleid worden aangepakt. Wie denkt dat het nationaal kan, houdt zichzelf voor de gek en loopt stuk op de internationale werkelijkheid. Ook hier is samenwerking tussen Europees Parlement en Tweede Kamer essentieel. Het is daarbij van belang dat zo'n Europees beleid tenminste vier gelijkwaardige elementen omvat. Het moet ongewenste (illegale) immigratie tegengaan, maar ook helder zijn in het toelatingsbeleid ten aanzien van politieke vluchtelingen. Tevens moet de Unie haar internationale beleid richten op het verbeteren van de politieke en economische omstandigheden in de landen van herkomst en moeten de lidstaten een gericht beleid voeren voor de integratie van legaal verblijvende vreemdelingen in hun samenlevingen.

Democratisering: prioriteit voor D66 in het Europees Parlement de komende jaren moet zijn het democratisch tekort in de Europese besluitvormingsprocedures op te heffen, en tegelijk de Unie in staat te stellen slagvaardig en efficiënt tot besluiten te komen.

J

Verdieping van de Europese integratie moet een voorwaarde zijn voor verdere verbreding. De zogenaamde 2e en 3e pijler uit het Verdrag van Maastricht, over het buitenlands en veiligheidsbeleid van de Unie en over het beleid op het terrein van binnenlandse zaken en justitie, moeten gecommunautariseerd worden, dat wil zeggen met een volwaardige rol voor de Europese Commissie en met medewetgeving en controle van het Europees Parlement. De intergouvernementele aanpak van regeringen onder elkaar heeft gefaald, zie Joegoslavië, zie Schengen.

Wij zullen daarover in samenwerking met de Tweede Kamerfractie de komende tijd concrete voorstellen doen, mede met het oog op de intergouvernementele conferentie in 1996. Geen voorstellen ten koste van het nationale parlement dus, maar in onderlinge samenwerking ten dienste van de democratische besluitvorming en adequate parlementaire controle in de Europese Unie. Aanstaande maandag vindt een eerste overleg plaats tussen de Eurofractie en de Tweede Kamerfractie van D66 over de samenwerking tussen de beide fracties, over de relatie tussen de Tweede Kamer en het Europees Parlement en over de wederzijdse betrokkenheid bij Europese besluitvorming: Europarlementariërs in Den Haag, en Tweede Kamerleden in Brussel.

Vier prioriteiten, evenzovele uitdagingen. Democraten, wij gaan -met uw steun- die uitdagingen graag aan. Geef ons vandaag die steun.

Ik dank u wel.